

Māris Kupčs

metodiskais materiāls (2015)

Darba plānošana jaunu skaņdarbu apgūvē

Apgūstot jaunus, vēl nespēlētos skaņdarbus, bieži vien gan darbā ar audzēkņiem, gan arī pašam nākas saskarties ne tik daudz ar tehniskā izpildījuma grūtībām, kā ar cita veida un rakstura problēmām – piemēram, laika optimizētu plānošanu, kā arī skaņdarbu formas, ritma un nošu teksta analīzi. Bieži vien skaņdarba izveidē komponisti izmanto kādas noteiktas ritma figūras, kas mēdz atkārtoties, kā arī dažāda veida sekvences – kā akordu secību, tā arī melodijas fragmentu. Tādējādi, rūpīgi iedziļinoties skaņdarba būvē, var secināt, ka pat ļoti izvērsts skaņdarbs apgūves ziņā var būt īss, jo pastāvīgi atkārtojošās ritma un intonāciju formulas būtiski saīsina apgūstamā skaņdarba nošu materiālu.

Izvērtējot šā fakta ievērošanu vai neievērošanu jaunu skaņdarbu apgūvē, esmu konstatējis, ka pirmkārt, būtisku robu skaņdarbu apgūvē rada teorētisko zināšanu trūkums un to pielietojums praksē. Viens no nozīmīgākajiem klasiskās ģitārspēles evolūcijas posmiem norisinājies galvenokārt 20. gadsimtā – pateicoties džeza un latīņamerikas mūzikas tradīciju ietekmei. Tas nozīmē, ka, mainoties mūzikas valodai, arī ģitārspēlē ienāk jauni mūzikas izteiksmes līdzekļi, kas visvairāk izpaužas harmoniskajā daudzveidībā – piemēram, akordikas lietojumā. 20. gadsimta mūzikas valodas evolūcija būtiski skar tieši skaņkārtiski harmonisko jomu, kurā līdzās klasicismā kultivētajai mažora-minora sistēmai, kā arī kvintakordu un dominantes septakorda lietojumam, ienāk ne tikai blakuspakāpju septakordi, nonakordi, dažāda veida alterācijas, kā arī vispārējā atkāpšanās no tonālās sistēmas ietvariem. Tādējādi, spēlējot 20. gadsimta mūziku, skaņdarbā izmantotie izteiksmes līdzekļi prasa ne tikai iepazīšanu, bet gan rūpīgu iedziļināšanos. Otrkārt, iestudējot jaunu skaņdarbu, ir būtiski izprast un pārzināt kompozicionālo formu, metroritmu un nošurakstu. Jo bieži vien audzēknis nespēj atbildēt pat uz jautājumu par skaņdarba skaņkārtu un taktismēru. Treškārt, jaunu kompozīciju iestudēšanā būtisks aspekts ir pareiza laika plānošana jeb optimizācija, lai maksimāli īsā laika periodā gūtu ievērojamu izaugsmi un grūtajām vietām veltītu vairāk laika, nekā vieglajam. Mūsdienu straujais dzīves ritms liek mainīties arī mūziķiem. Ja rūpniecībā ražošanu var optimizēt uz modernu iekārtu un

izejvielu rēķina, mūzikā vienīga iespēja ietaupīt laiku, ir sagatavošanās un laika optimizācijas process.

Laika plānošana

Viens no lielākajiem

neatkarīgas darbošanās ieguvumiem

ir brīvība pašam kontrolēt savu laiku.

Čārlzs Hendijs *Zilonis un blusa* [5;22]

Laiks pēc būtības ir ātrums, ar kādu notiek izmaiņas. Laiks ir bijis gan reliģijas, gan filozofijas, gan arī citu zinātņu galvenais temats, bet pat visizcilākie dažādu nozaru zinātnieki vēl nav vienojušies par to, kāda tad īsti ir laika definīcija. Kā piemēru var minēt vācu filozofa Imanuela Kanta (*Kant; Immanuel, 1724-1804*) ideju, kur laiks un telpa tiek uzskatīti par nepieciešamiem elementiem jebkurai cilvēka pieredzes uztveršanai. Arī veiksmīgām mācībām mūziķa karjerā ir nozīmīgs laiks, tā plānošana. Bieži vien nemaz aizdomājami, ka laiks var būt gan labākais sabiedrotais, gan arī ienaidnieks. Nodaļas sākuma citāts ir absolūti patiess personiskās brīvības raksturojums, bet iesākumā tas var būt arī nedaudz biedējošs. Brīvība kontrolēt savu laiku sākumā ir nedaudz eiforistiska sajūta: *es varu darīt, ko gribu*. Bet pēc neilga laika tā sāk kļūt biedējoša: *ko man tagad iesākt!*

Laika plānošana savā ziņā ir katram individuāls pasākums, jo tas, kas der visiem, bieži vien neder nekam un nevienam.. Atzīstama ir Stīvena Koveja ideja [9;42] – par to, ko ikdienā darām, var iedalīt divās grupās:

- 1) Vai nu tas ir svarīgs, vai nu tas nav svarīgs;
- 2) Vai nu tas ir steidzams, vai nu tas nav steidzams.

Lai labāk izprastu ideju, izveidota tabula ar četriem kvadrantiem (tabula Nr.1).

Svarīgi	I	II
Nav svarīgi	III	IV
	Steidzami	Nav steidzami

- **IV kvadrants** – pēc būtības tā ir laika *nosišana*, piemēram, bezmērķīga *sērfošana* internetā, spēlītes, klačas, seriāli, dzeltenā prese u.tml. Tas viss nav nedz steidzams, nedz svarīgs.
- **III kvadrants** – viss, kas prasa tūlītēju reakciju, piemēram, privātā e-pasta sarakste, *skype* izlecošie ziņojumi, dažādi telefona zvani u.tml. Šo darbu steidzamība rada ilūziju par svarīgumu, bet pēc būtības tas viss ir nesvarīgs.
- **II kvadrants** – kvalitātes, izglītības, personības pilnveidošanas, ilgtermiņa stratēģijas un plānošanas kvadrants. Tas ir arī pilnvērtīgas atpūtas (nejaukt ar IV) kvadrants, jo atpūta ir svarīga, bet tā tomēr nav steidzama.
- **I kvadrants** – pēc būtības šie ir darbi jeb *ugunsgrēku dzēšana*, tie ir svarīgi un prasa tūlītēju reakciju. Tie ir visi pasākumi, kas saistīti ar darbu termiņu ievērošanu, problēmu risinājumiem vai negaidītiem pavērsieniem, kas ir jāatrisina nekavējoties.

Izvērtējot katra kvadranta nozīmi, nākas secināt, ka bieži vien savu laiku pavadām bezmērķīgi. Vairāk laika un uzmanības jāpievērš II kvadrantam. Veiksmīgs darbs plānošanā un kvalitātes uzlabošanā automātiski samazinās I kvadranta ietekmi uz mūsu ikdienu. Savukārt veiksmīga darba deleģēšana un sistēmu izveide samazinās III kvadranta traucējošo ietekmi. Rezultātā būs vairāk laika II kvadrantam. Ja turpmāk uz laika plānošanu skatās ar šādu perspektīvu - vairāk laika būs arī apzinātai atpūtai.

Laika plānošanai var būt vairāki atskaites punkti un tam nebūt nav jābūt pirmajam janvārim. Ideālā variantā, ka no ilglaicīguma un apjomīga laika plāna nonākam pie konkrēta darba un attiecīgās stundas plāna.

Ilgtermiņa plāns – plāns vismaz gadu vai pat vairākiem gadiem uz priekšu. Tas var būt arī uzmetums darbiem, ko plānots darīt pēc pieciem gadiem. Nākamo gadu ir plānot daudz vienkāršāk, ja ir tāds ilgtermiņa plāns – vīzija uz vairākiem gadiem, piemēram, 2011. gada plānu sastādot jau pagājušā gada decembrī. Tas gan nenozīmē, ka tas ir dzelzains, negrozāms plāns, tomēr lielos vilcienos tas paliek tāds, kāds plānots.

Mēneša plāns – katra mēneša pēdējās nedēļas sākumā saraksta plānu nākošajam mēnesim. Tas notiek, balstoties uz jau esošo gada plānu, bet ņemot vērā tekošā mēneša padarīto. Iespējams, ka kaut kas jau ir izdarīts ātrāk vai vēlāk, iespējams, ka ir nācis klāt kāds papildu darbs vai otrādi – atkritis kāds plānotais.

Nedēļas plāns – nedēļas nogalē saraksta konkrētu katras dienas plānu visai nākamai nedēļai. Visas nedēļas garumā no rīta pieceļoties, ir skaidri zināms, kas jadara.

Dienas plāns – dienas plāns ir vismainīgākais, jo bieži vien gadās arī neparedzamas situācijas. Dienas plānam labi noder dienas režīma plāns, jo gan studējot, gan strādājot, dienas režīms vairāk vai mazāk ir nemainīgs. Personīgi pats izmantoju dienas režīma plānu, un esmu pat devis katram šim plānam nosaukumu (piem. koncerta režīms, studiju režīms, makšķerēšanas režīms utt.) un atbilstoši režīmam zinu, cik daudz laika veltīšu ģitārspēlei.

Pēc pieredzes iesaku plānu rakstīt ar vienkāršu pildspalvu vai zīmuli plānotājā vai – sliktākā gadījumā – uz papīra lapas. Nekāds dators, nekādas programmas. Ar roku rakstītais plānam piešķir īpašu vērtību, jo arī komponisti sacerot jaunas kompozīcijas lielākoties izmanto zīmuli un nošu lapu.

Laika plānošana būtiski ietekmē arī mērķtiecīgu darba plānošanu, jo zināmu darba apjomu var kvalitatīvi izdarīt, ja tam tiek atvēlēts pietiekošs un racionāli apdomāts laiks. Laika un darba plāns viens otru papildina un uzlabo gan laika lietderīgu patēriņu, gan darba kvalitāti. Laika plānošana būtiski ietekmē arī darba apjoma plānošanu. Darba apjoma plānošana izvērsta nākošajā nodaļā.

Darba apjoma plānošana

Darba apjomu var plānot līdzīgi laikam. Kā atskaites punkts var kalpot koncerts, eksāmens, ieskaite. Arī darba apjoma plānam noder zīmulis ar papīru, kur izvērza sev skaidrus mērķus un uzdevumus, tajā pat laikā sevi nepārslogojot. Gatavošanās koncertam mobilizē gan laika ziņā, gan radošu risinājumu meklējumos, jo ideālā variantā mēnesis līdz koncertam, bet koncertprogrammu jau zinām no galvas. Mūziku var salīdzināt ar lielu *fabriku*, kur katram elementam (ritms, nots, forma, skaņa, tehnika, dzirdes tehnika, skatuves stāja utt.) ir sava nozīme.

Personīgi pats izmantoju divas metodes, ar kuru manuprāt kvalitatīvi var paveikt uzdevumus. Kā piemēru aplūkošu Johana Sebastiana Baha (*Bach, Johann Sebastian*; 1685-1750) Svītu *Mi mažorā* BWV 1006a, kuras notis pievienotas pielikumā. Svītā ir 139 taktis. Saņemot uzdevumu apgūt šo svītu, vismuļķīgāk šķiet,

atvērt notis un no notīm spēlēt no pirmās līdz pēdējai taktij, jo mūzikas materiāls apjomīgs, kā arī aplikatūras risinājumi var būt ļoti dažādi.

Pirmā metode, pēc kuras var apgūt skaņdarbu, pats saucu par *nedēļas* metodi. Izpētot nošu materiālu, secinu, ka, lai pilnībā iepazītos un apgūtu, kā arī atrastu labākos aplikatūras risinājumus, būs nepieciešamas četras nedēļas. Sadalu šo svītu četrās daļās (tabula Nr.2), vadoties no motīvu un frāžu sarežģītības. Lai būtu uzskatāmāk, izveidoju tabulu, kā arī tīri ziņkāres pēc saskaitu, cik tad taktis katru nedēļu apgūšu. Laikam komponists ir bijis ļoti tālredzīgs, apzinoties studentu slinkumu, ka loģiski sadalot visu opusu, 3. un 4. nedēļā jāapgūst vismazāk.

Nedēļa	Taktis	Taktu skaits
1.	1-42	42
2.	43-78	36
3.	79-108	30
4.	109- 139	31

Tabula Nr. 2

Kad darba apjoms sadalīts, pievēršu uzmanību konkrētas nedēļas apjoma sadalīšanai pa dienām. Tā kā nedēļā ir septiņas dienas, darba apjomu sadalu uz sešām dienām, lai svētdienā varētu atpūsties, kā arī sevi pārbaudīt, cik daudz esmu izdarījis, līdz kādai gatavības pakāpei sagatavots iepļānotais darba apjoms. Līdzīgi skaņdarba sadalījumam pa nedēļām, to sadala pa dienām (tabula Nr.3). Dalījuma vienību izvēlos motīvu vai frāzi.

Diena	Taktis	Skaitis
1.	1-6	6
2.	7-12	6
3.	13-28	16
4.	29-35	7
5.	36-38	3
6.	39-42	4

Tabula Nr.3

Aplūkojot tabulu, tās iedalījums var likties nelogisks, jo trešdienā jāapgūst visvairāk, kā arī piektdienā un sestdienā – attiecīgi vismazāk. Sekvences būtiski atvieglo apgūstamo materiālu, tāpēc arī trešdienā apjoms lielāks taktu skaita, taču ne grūtības ziņā. Jāņem vērā, ka katru dienu darba apjoms mazliet pieaug, jo otrdienā apgūstam tās dienas uzdevuma apjomu, ka arī atkārtotam pirmdien apgūto. Tāpēc piektdien un sestdien, lai arī nav daudz jāapgūst jaunais materiāls, ir daudz jāatkārto. Pēc šāda principa sadala darba apjomu atlikušajām trīs nedēļām. Kad četru nedēļu darba cikls noslēdzies, darbu pie šī skaņdarba plāno savādāk - jau citā kvalitātē. Tam, kas tika apgūts nedēļas laikā, tagad velta dienu, tādējādi izveidojot četru dienu apli. Divās nedēļās būs *izieti* trīs apli, jo svētdienu, lai arī spēlēju, - uzskatu par brīvdienu. Turpmāk darbu plāno pēc tā, cik daudz ir problēmvieta, jo arī šajā svītā to ir pietiekami daudz.

Otrā metode, kura nebūt nav mazāk efektīva, saucu pa *kāršu* metodi. Skaņdarbu sadalu frāzēs un katrai frāzei piešķiru savu burtu vai apzīmējumu. Arī kāršu komplekts ir ar atbilstošiem burtiem. Arī šajā metodē ir iespējami varianti – sākt mācīties tieši ar grūtākajām vietām, vai arī paļauties uz nejaušības principu, izvelkot kārti. Tādējādi kārtis pārceļas no vienas kaudzītes uz otru. Pēc kāda trešā apla, izvelkot kārti, jau bez nofīm zina, ko spēlēt.

Abās metodēs ir būtiski ievērot principu mācīties kopā ar pulksteni, vislabāk kuram laiku var uzstādīt kā hronometram, kas laiku skaita pretējā virzienā. Kā arī vienas vienības apguvei veltī ne vairāk par piecpadsmit minūtēm. Labu komforta sajūtu rada tas plāns, kas nav pārspīlēts. Jo šajā gadījumā labāk saplānot mazāk un izdarīt vairāk, nekā otrādi.

Līdzīgi var apgūt arī citus skaņdarbus, kā arī pēc ilgāka laikposma atkārtot jau spēlētus skaņdarbus. Svarīgi atcerēties, ka skaņdarbu apgūvē eksistē t.s. *laika spirāle* tādejādi zināt vēl nenozīmē prast un sajūst, jo jāpauzē zināmajam laikam lai zināšanas darbotos jau fizioloģiskā līmenī. Katram bērnam veidošanās posmam raksturīgākā attīstības sociālā situācija determinē to īpatnējo un savdabīgo iekšējo procesu un ārējo nosacījumu saliedējumu, kas tipisks katram vecumposmam un nosaka gan pieredzes uzkrāšanas iespējas un psihes attīstības dinamiku, gan reālo audzināšanas un attīstības rezultātus. Ļ. Vigotskis uzsver, ka bērna attīstību raksturo zināma viengabalainība un attiecīgajam vecumposmam piemītošās raksturīgākās attīstības tendences un pretrunas. Vispirms jāraugās, lai netiktu sasteigta un forsēta bērna attīstība, ignorēta viņu

izaugsme noteiktā vecumposmā vai izglītības pakāpē. Arī piecgadīgs bērns pēc savas ievirzes ir īsts mākslinieks.[1; 206]